

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

№ 5 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5-сан

*Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз ғәм хабар агентлиги тәрәпинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

5-сан 2024
сентябрь

Шөлкемлестіріушілер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириу Министрлиги,
ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:
А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ	Уролбой МИРСАНОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ	Сафо МАТЧОН
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ	Шукурулло МАРДОНОВ
Сапардурды АБАЕВ	Камаладин МАТЯКУБОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ	Арзы ПАЗЫЛОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ	Барлықбай ПРЕНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ	Раьно ОРИПОВА
Алишер АЛЛАМУРАТОВ	Бахтиёр РАХИМОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ	Фуркат РАЖАБОВ
Интизар АБДИРИМОВА	Мукаддас РАХМАНОВА
Тўлкин АЛЛАЁРОВ	Светлана СМЕРНОВА (Москва, Россия)
Марифжон АХМЕДОВ	Дилшода САПАРБАЕВА
Умида БАҲАДИРОВА	Феруза САПАЕВА
Фархад БАБАШЕВ	Зайниддин САНАҚУЛОВ
Ботир БОЙМЕТОВ	Мухаббат САЛАЕВА
Гулзода БОЙМУРОДОВА	Қаххор ТУРСУНОВ
Шахло БОТИРОВА	Амина ТЕМИРБЕКОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ	Нурзода ТОШЕВА
Асқар ДЖУМАШЕВ	Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Тажибай УТЕБАЕВ
Алишер ЖУМАНОВ	Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА	Мамбеткерим ҚУДАЙБЕРГЕНОВ
Холбой ИБРАГИМОВ	Амангелди КАМАЛОВ
Шохида ИСТАМОВА	Вохид КАРАЕВ
Умида ИБРАГИМОВА	Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Лола ИСРОИЛОВА	Ризамат ШОДИЕВ
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз, Қазақстан)	Зафар ЧОРИШАНБИЕВ
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)	Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Меруерт ПАЗЫЛОВА	Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Асқарбай НИЯЗОВ	Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Сабит НУРЖАНОВ	Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Захия НАРИМБЕТОВА	Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Ҳушбоқ НОРБЎТАЕВ	Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Улфат МАҲҚАМОВ	Гавхар ЭШЧАНОВА
	Қонысбай ЮСУПОВ

Davlatova M. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda geometriya elementlarining o'rni	348
Usmonova Q. S. Inklyuziv ta'limni boshlang'ich sinflarda joriy etishning ahamiyati va samaradorli	353
Умарова З.А. “Бошлангич таълим педагогикаси”да оптимал бошлангич таълим турлари	357
Xayridinov B.K. Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarining boshqaruv kompetentliklarini rivojlantirishning mazmuni	363
Tilovova S.B., Matupayeva Sh.Z. Inklyuziv ta'lim amaliyotida samaradorlikka erishishning o'ziga xos imkoniyatlari	366
Абдуллаев Б. М. Имконияти чекланган бошлангич синф ўқувчилари ҳуқуқий маданиятини шакллантириш педагогик муаммо сифатида	371
Urazmetova Sh.A. Imkoniyati cheklangan yoshlarni o'qitishda raqamli texnologiyalarning ahamiyati	376
Kuchkinov A.Yu. Eko-steam yondashuvining tarixiy-ijtimoiy taraqqiyoti boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarida ekopedagogik kompetentlikni rivojlantirish	383
Jabborova O.M., To'rayeva G.T. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'z-o'zini anglash ko'nikmasini shakllantirish tizimi	388
Xolmatova G.I. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatni shakllantiruvchi topshiriqlar	396
Tilavova S.B. Boshlang'ich ta'limda steam yondashuv asosida raqamli texnologiyalar orqali bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini takomillashtirish	400
Shaxmuradova D.A. O'quvchilarda kritik va kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirishning nazariy asoslari	406
Арсланова Г.Дж. Современные педагогические технологии в начальном образовании	412
Пак С.В. Методика формирования профессиональных компетенций студентов в области математического развития дошкольников	419
Абдуллаева Л.У. Формирование компетенций педагогов по взаимодействию с родителями и социальными партнёрами в ДОО	430
Мирзорахимов О.К. Что такое игра для ребенка?	438
Дониёрова Л.Х. Совершенствование методики применения феминитивов в речи у будущих учителей начальных классов	444
Джангенова Г.Э., Мубаракшина А.Р. Влияние музыкальных занятий на формирование познавательных способностей детей дошкольного возраста	450
Джангенова Г.Э., Хакимова С.Х. Формирование социального опыта, связанное с развитием нравственных качеств у детей дошкольного возраста	454
Сейтмуратова В.Ш. Формирование культуры здорового образа жизни у детей старшего дошкольного возраста в ДОУ	457

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Sarsenbaev T.T. Me'morchilik vositasida talabalarning kasbiy-estetik kompetentligini rivojlantirish	462
Xalmuratov I.T. Qoraqalpoq amaliy san'ati asosida talabalarning innovatsion faoliyatini rivojlantirish	468

СОЦИАЛЛЫҚ ПЕДАГОГИКА

Usmonov N.B. O'quvchi shaxsining ijtimoiy munosabatlarga tayyorlash metodikasi	472
Ubaydova V.E. Yengil sanoat sohasida mutaxassis kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini takomillashtirishda olimlarning ilmiy tadqiqotlar tahlili	476
Kamolov E.R. Noaniq to'plam prinsipidan foydalanib noaniq regulyatorlarni qurish	482
Orinbetov N.T. O'quvchi yoshlarning fuqarolik pozitsiyasining ko'rsatkichlari va darajalari	486
Matupayeva Sh.Z., Shoyusupova Sh.Sh. Talabalarining kasbiy kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishda clil texnologiyasining integrativ imkoniyatlari	492
Давронова Д.С. Влияние национальных традиций на воспитание детей в узбекских семьях	497

EKO-STEAM YONDASHUVINING TARIXIY-IJTIMOIIY TARAQQIYOTI BOSHLAG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA EKOPEDAGOGIK KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH

Kuchkinov A. Yu.

*ChDPU, "Boshlang'ich ta'lim metodikasi" kafedrası mudiri dotsenti, pedagogika
fanlari bo'yicha falsafa doktori, (PhD)*

Tayanch so'zlar: boshlang'ich, ta'lim, talabal, Eko-STEAM, raqamli ta'lim, ekopedagogika, kompetentlik, rivojlanish, yondashuv, integratsiya, imkoniyatlar.

Ключевые слова: элементарный, образовательный, студенческий, Eko-STEAM, цифровое образование, экопедagogika, компетентность, развитие, подход, интеграция, возможности.

Key words: elementary, educational, student, Eco-STEAM, digital education, eco-pedagogy, competence, development, approach, integration, opportunities.

Резюме: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish o'quvchilarning ekologik ongli bo'lishlarini va barqaror dunyo uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallashlari va o'quvchilarga ekologik ta'lim berish, Eko-STEAM ta'limi fanlararo va boshlang'ich ta'lim dasturlarida ekologik kompetentligini rivojlantirish haqida fikr yuritilgan.

Резюме: Данная статья посвящена развитию экопедagogической компетентности в начальном образовании по мере того, как учащиеся приобретают экологическую осведомленность и навыки, необходимые для устойчивого мира, а также развитию экологической компетентности в программах экологического образования учащихся, междисциплинарного экологического образования и начального образования.

Summary: This article is devoted to the development of ecopedagogical competence in primary education as students acquire environmental awareness and skills necessary for a sustainable world, as well as the development of environmental competence in the programs of yenvironmental education of students, interdisciplinary environmental education and primary education.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish katta ahamiyatga yega. Bu ekologik kompetentligini oshirish, tabiiy resurslardan barqaror foydalanishga ko'maklashish va talabalarning ijodkorligini oshirishga qaratilgan yondashuv. Boshlang'ich ta'lim dasturlarida ekologik kompetentligini oshirish uchun ekopedagogik yondashuv qo'llaniladi.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining IX bob. Iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy va ekologik huquqlar. 79-modda. Davlat yoshlarning shaxsiy,

siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy, ekologik huquqlari himoya qilinishini ta'minlaydi, ularning jamiyat va davlat hayotida faol ishtirok yetishini rag'batlantiradi[1].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida", O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Zamonaviy maktab" Davlat dasturini tasdiqlash to'g'risida"gi[2] qarori loyihasi kiritilishi natijasida, zamonaviy maktablar o'quvchilarga zamonaviy o'quv va laboratoriya materiallari, darsliklar, o'quv materiallari, kompyuterlar va multimedia texnikasi bilan jihozlangan maktablar o'quvchilarga texnologiya bilan yaqindan tanishish va raqamli ko'nikmalarini rivojlantirishni osonlashtirish imkonini beradi. O'quv dasturlari va ta'lim sifatini oshirish yo'lidagi qadamdir. Talabalarning innovatsion va masofaviy pedagogik usullardan foydalangan holda yaxshi ta'lim tajribasiga yega bo'lishlari ta'minlanadi.

Boshlang'ich ta'limda ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish o'quvchilarning ekologik ongli bo'lishlarini va barqaror dunyo uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallashlarini ta'minlashga qaratilgan. Ekopedagogik malaka talabalarning tabiiy dunyo haqidagi xabardorligini oshirishga va ularga barqaror dunyo uchun zarur ko'nikmalarni berishga qaratilgan. Ushbu malaka talabalarga kelajakda ekologik muammolar to'g'risida qaror qabul qilish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni yegallashga imkon beradi.

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik ta'limni va eko-kompetentligini rivojlantirish maqsadida Eko-STEAM yondashuv ilmiy-pedagogik muammosini hal yetish davr talabi va zaruratini keltirib chiqargan. Bu zaruriyat mazkur tadqiqot talabalarda ekopedagogik kompetentligini va Eko-STEAM yondashuv rivojlantirish o'z yechimini kutayotgan dolzarb pedagogik muammo sifatida, Eko-STEAM yondashuvi (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) va ekologik ta'lim tushunchalari ajratilgan holda yaratilgan ta'lim yondashuvidir. Ushbu yondashuv talabalarga tabiat va ekologiya to'g'risida ma'lumot berishdan tashqari, tabiiy resurslardan barqaror foydalanishni rag'batlantirish va talabalarning ijodkorligini oshirishga qaratilgan. Agar ushbu ta'lim yondashuvining tarixiy-ijtimoiy taraqqiyotiga boshlang'ich ta'lim nuqtai nazaridan qaranganda. So'nggi yillarda tabiiy resurslarning kamayishi, atrof-muhitning ifloslanishi va iqlim o'zgarishi kabi masalalarning ahamiyati oshdi. Shu sababli, atrof-muhitga mas'uliyatli shaxslarni tarbiyalash katta ahamiyatga yega. Ushbu holat boshlang'ich ta'lim dasturlarida ham o'z aksini topdi va dasturga atrof-muhitga sezgirlik va barqaror hayot mavzulari qo'shila boshlandi.

Jumladan, STEAM ta'limini rivojlantirish borasida so'nggi davlatimiz tomonidan ishlar olib borilmoqda. STEAM ta'limi talabalarning fan, texnologiya, muhandislik va matematika fanlari bo'yicha qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan. STEAM ta'limi bilan bir qatorda talabalarning ijodkorligini oshirish va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini oshirishga qaratilgan.

Ekomadaniyat bu o'quvchilarda hayvonot va o'simlik hayoti, tabiiy resurslar va atrof-muhitning ifloslanishi kabi masalalar to'g'risida xabardor qilishga qaratilgan. Ekologik ta'lim boshlang'ich ta'lim dasturlariga kiritilgan bo'lsa-da, Eko-STEAM yondashuvi bilan yanada takomillashadi.

Eko-STEAM yondash, ekologik ta'lim tushunchalarini birlashtirish orqali paydo bo'ldi. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror hayot ko'nikmalarini va atrof-muhitni anglashni ta'minlashga qaratilgan.

Boshlang'ich ta'limning milliy dasturlariga Eko-STEAM yondashuvi o'quvchilarga boshlang'ich ta'lim milliy dasturlarida tabiiy fanlar haqida ma'lumot olish, texnologiyadan tabiiy dunyo bilan uyg'unlikda foydalanish va axloqiy jihatdan to'g'ri qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Eko-STEAM yondashuvidan foydalanib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekologik ongini rivojlantirishga qaratilgan. Shunday qilib, boshlang'ich sinf o'quvchilari barqaror hayot uchun zarur bo'lgan malakalarga yega bo'lish orqali kelajakka yaxshiroq tayyorgarlik ko'rishlari mumkin.

Eko-STEAM yondashuvi ekologik ta'lim tushunchalarini yanada kengaytiradi. STEAM kurslari va texnologiyalarini ekologik ta'lim bilan birlashtiradi. Ushbu yondashuv san'at va dizayn yelementlarini ham o'z ichiga oladi. Eko-STEAM yondashuvi bilan talabalar dizayn va badiiy ko'nikmalarga yega bo'lish, shuningdek, Eko-STEAM yondashuvi bilan yerishadigan ko'nikmalarga yega bo'lish orqali yanada yaxlit ta'lim tajribasini boshdan kechiradilar.

Eko-STEAM yondashuvi talabalarga tabiiy dunyo haqida bilim berish, ekologik ongni yegallash, barqaror hayot uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni yegallash, ijodiy va tanqidiy fikrlay olish, shuningdek, talabalarning dizayn va badiiy mahoratini oshirishga qaratilgan, bu yesa talabalarga ekologik ongli shaxs bo'lish yo'lida ko'p qirrali rivojlanishni namoyish yetishga imkon beradi.

Eko-STEAM yondashuvi bilan talabalar ekologik muammolarni hal qilish uchun STEAM vositalari, dizayn va badiiy vositalar bilan birgalikda ishlaydi. Masalan, tabiatni muhofaza qilish loyihasi doirasida talabalar o'zlarining tabiiy yashash joylarini himoya qilish uchun sun'iy yashash joylarini loyihalashlari

yoki suv tanqisligini boshdan kechirayotgan mintaqa uchun suvni tejaydigan texnologiyalarni loyihalashlari mumkin.

Eko-STEAM yondashuv (fan, texnologiya, muhandislik va matematika) ta'limi, ekologik ta'lim va ajratilgan san'at, dizayn yelementlaridan iborat innovatsion pedagogik yondashuvdir. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror hayot ko'nikmalarini berish, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirish va ularning ijodkorligini oshirishga qaratilgan. Ushbu yondashuvdan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarida ekopedagogik kompetensiyalarni rivojlantirish uchun juda foydali.

Eko-STEAM yondashuvi talabalarga amaliy o'rganish tajribasini beradi. Talabalar o'quv jarayonida tabiiy resurslardan foydalanish, qayta ishlash, yenergiya tejash kabi mavzularni o'rganadilar. Ushbu yondashuv yordamida talabalar atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror hayot, innovatsiyalar, tadbirkorlik va texnologiyalardan foydalanish to'g'risida xabardor qilinadi va ularning kelajakdagi yetakchilar sifatida o'qitilishi ta'minlanadi. Eko-STEAM yondashuvidan foydalangan holda boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekopedagogik kompetensiyalari yaxshilanadi, shu bilan birga o'quvchilarning texnologiyasi, dizayni, san'at va muhandislik ko'nikmalari ham yaxshilanadi. Ushbu yondashuvdan foydalanish talabalarning keng qamrovli ta'lim olishlari va yaxshi ta'lim tajribasini taqdim yetishining dalili sifatida qaralishi mumkin.

Natijada, Eko-STEAM yondashuvi STEAM, ekologik ta'lim va badiiy dekonstruksiya yelementlarini birlashtirib, talabalarga fan, texnologiya, muhandislik, matematika, tabiat dunyosi haqidagi bilimlar, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, dizayn va san'at kabi bir qator ko'nikmalarni yegallashga imkon beradigan ko'nikmalar. Ushbu yondashuv talabalarning ekologik jihatdan ongli shaxs bo'lib o'sishiga yordam beradi va STEAM, ekologik ta'lim, dizayn va san'at kabi sohalarida qiziqish va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik kompetentligini rivojlantiradi.

Eko-STEAM ta'limini ommalashtirish talabalarning fan, texnologiya, muhandislik va matematika fanlari bo'yicha qobiliyatlarini oshirishga qaratilgan. Eko-STEAM ta'limi bilan bir qatorda talabalarning ekopedagogik kompetentligini rivojlantiradi. Eko-STEAM yondashuvi, san'at va dizayn kabi yelementlarni ekologik ta'lim bilan birlashtirib, talabalar fan, texnologiya, muhandislik, matematika, dizayn, san'at, tabiiy dunyo, ijodkorlik, tanqidiy fikrlash, barqaror hayot va boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabalarda ekopedagogik ta'lim uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarga yega bo'lish imkoniyatiga yega bo'ladilar. Ushbu yondashuv talabalarga kelajakda duch

keladigan muammolarni bartaraf yetish uchun zarur ko'nikmalarni berishga qaratilgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak Eko-STEAM yondashuvi boshlang'ich sinf o'quvchilarining ekopedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish va STEAM, badiiy, dizayn va ekologik ta'lim sohalarida ularning mahoratini oshirish nuqtai nazaridan innovatsion yechimdir. Ushbu yondashuv talabalarga barqaror yashash uchun zarur ko'nikmalarni yegallashga va kelajakdagi ekologik muammolarni bartaraf yetish uchun zarur bilim va ko'nikmalarni yegallashga yordam beradi.

ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023 yil 30 aprel kuni o'tkazilgan O'zbekiston Respublikasi referendumida umumxalq ovoz berish orqali qabul qilingan. <https://lex.uz/docs/6445145>. 01.05.2023 y., 03/23/837/0241-son
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 5-sentyabrdagi "Xalq ta'limi tizimiga boshqaruvning yangi tamoyillarini joriy yetish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ – 3931-son Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5863-son farmoni Toshkent, 2019-yil 30-oktyabr.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 11.05.2022 yildagi PF-134-son farmoni.
5. Yuldashovich K. A. STEAM integrated yeducational technology in yenhancing yeco-learning yeffectiveness //Yeuropean International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 01-05.
6. Kuchkinov AY Boshlangich sinf oquvchilarini tabiatni yezozlash ruhida tarbiyalash //Oqituvchilar uchun metodik qollanma–T.; "Fan va texnologiya. - 2012. - T. 88.
7. Sousa, D. A., & Pilecki, T. (2013). From STEM to STEAM: Using brain-compatible strategies to integrate the arts. Thousand Oaks: Corwin Press.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеу институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

**«МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ
БИЛИМЛЕНДИРИЎ»**

№ 5

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54

Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34

e-mail: uzniipnkkf@mail.uz,

mugallim-pednaik@mail.uz

www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz

www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жарияланған мақалалардан алынған үзіндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледі. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 09.09.2024. Форматы 70x100^{1/8}

«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.

Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нұсқасы _____ Буйыртпа №